

AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK ALKOTMÁNYFEJLŐDÉSE ÉS A HATALMI ÁGAK MEGOSZTÁSA

CONSTITUTIONAL DEVELOPMENT OF THE UNITED STATES OF AMERICA AND THE SEPARATION OF POWERS

Hamza Gábor

a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, egyetemi tanár
Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest
gabor.hamza@ajk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának alkotói egyetértettek abban, hogy az alaptörvénynek biztosítani kell a hatalmi ágak elválasztásának és egyensúlyának jogi alapjait. A hatalmi ágak egymástól való elválasztásának biztosítékát jelentő elv azt jelenti, hogy három elkülönített, egymással egyenrangú, a hatalom gyakorlásában szerephez jutó intézményt hoztak létre. Az alkotmányban rögzített „fékek és egyensúlyok” révén biztosított a kiegyensúlyozott hatalomgyakorlás. A széles körű elnöki hatalom mellett a Legfelső Bíróság kiemelkedő szerepe az USA alkotmányos rendszerének legsajátosabb vonása.

ABSTRACT

The authors of the Constitution of the United States of America agreed that the basic law should provide the legal basis for the separation and balance of powers. The principle of separation of powers implies the creation of three separate institutions of equal importance in the exercise of power. The checks and balances enshrined in the Constitution ensure balanced exercise of power. In addition to widespread presidential power, the preeminent role of the Supreme Court is the most distinctive feature of the US constitutional system.

Kulcsszavak: Alkotmányozó Gyűlés, föderális állami struktúra, Függetlenségi Nyilatkozat, Konföderációs Cikkelyek, természetjog

Keywords: Constitutional Convention, federal state structure, Declaration of Independence, Articles of Confederation, natural law

1. Tanulmányunkban egy olyan alkotmány sajátosságairól kívánunk röviden, konkrétan a teljességre törekvő igényével áttekintést adni, melynek elfogadására bár több mint kétszáz esztendővel ezelőtt került sor, módosításokkal ugyan, de a 21. században sem veszítette el hatályát. A kontinuitás, feltéve, hogy az állam

működésének alapjául szolgáló társadalmi, gazdasági és politikai feltételek lényegüket tekintve nem változtak, az állam, tegyük hozzá, a „jó állam” működésének lényeges eleme.

A kontinuitás mellett az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának vonatkozásában még két lényeges sajátosságot kell megemlíteni. Hangsúlyozandó egyrészt az, hogy az USA alkotmányának előkészítése során az alkotmányozók építettek tartalmi vonatkozásban az alkotmányozás évszázados, sőt – eszmetörténeti vonatkozásban – évezredek hagyományaira. Kiemelendő másrészt az, hogy az alkotmányozók tekintettel voltak a brit alkotmányozás, pontosabban alkotmányjogi gondolkodás sajátosságaira, függetlenül attól, hogy az Egyesült Királyság (United Kingdom) nem rendelkezett és ma sem rendelkezik írott alkotmánnyal. Erre tekintettel az USA alkotmánya organikus írott alkotmánynak tekinthető, amelyről reális képet elsősorban a szövetségi Legfelső Bíróság (Supreme Court) koronként változó, módosuló értelmezése tükrében nyerhetünk.

2. Európában csak két ma is hatályos írott¹ alkotmány, így az 1814-es norvég² és az 1868-ban elfogadott luxemburgi alkotmány³ tekinthet vissza több mint száz esztendő megvalódó múltra. Az Amerikai Egyesült Államok 1787-ben elfogadott alkotmánya több mint kétszáz éve hatályos szinte változatlan formában, eltekintve néhány olyan döntő jelentőségűnek nem tekinthető módosítástól, mint például a szenátorok közvetlen választása.

A 19. század kiemelkedő brit államférfija, William Ewart Gladstone joggal nevezte 1878-ban az amerikai alkotmányt – a brit íratlan alkotmánnyal (unwritten constitution) összevetve – a „legcsodálatosabb műnek, amelyet az emberi elme és szándék valaha is alkotott”.⁴ Gladstone gyakran idézett értékelése ugyanakkor azt a téves képzetet kelti, mintha az USA alkotmánya Pallasz Athéné módjára

¹ Az írott alkotmánnyal (written constitution) nem rendelkező Anglia esetében Oliver Cromwell 1653-ból származó *Instrument of Government*-je tekinthető az írott alkotmány megalkotására tett kísérletnek (Jellinek, 1922, 511. sk.).

² Az 1814-ben elfogadott, azóta többször módosított norvég alkotmány (*Grunnlov*) az ország függetlenségét proklamálta, s az abszolutizmus, az abszolút monarchia eltörléséről rendelkezett. A még ugyanezen évben Norvégia és Svédország közt létrejött, 1905-ig tartó perszónalunió fenntartotta hatályában az alkotmányt (vö. Herlitz, 1969, 29.).

³ A luxemburgi alkotmány elfogadására az 1867. május 11-én aláírt Londoni Szerződést (mely Luxemburg 1815. június 9-én elnyert függetlenségét erősítette meg) követő évben került sor. Hasonlóan Norvégiához, a Luxemburgi Nagyhercegség 1890. november 13-án megszűnt perszónaluniója a Holland (Németalföldi) Királysággal az alkotmányt nem érintette, annak módosítására nem került sor.

⁴ William Ewart Gladstone (1809–1898) a brit alkotmány s az amerikai alkotmány összehasonlítása során fogalmaz így: „As the British Constitution is the most subtle organism which has proceeded from progressive history so the American Constitution is the most wonderful work ever struck off at a given time by the brain and purpose of man.”

teljes vértetben pattant volna elő az amerikai nép fejéből. Az alkotmány, hasonlóan a brit íratlan alkotmányhoz, lassú, átgondolt és sokszor fájdalmas fejlődés eredménye volt, amire James Madison utalt hosszú évekkel azt követően, hogy elfogadták azt.

A ma is joggal mély tiszteletet érdemlő törvénytől előzményei között kimagasló jelentőségű a *Függetlenségi Nyilatkozat* (*Declaration of Independence*). Az 1776. július 4-én Philadelphiában tartott II. Kontinentális Kongresszuson elfogadott *Függetlenségi Nyilatkozat* megfogalmazásában kiemelkedő szerepet vállaló Thomas Jefferson szónoki és jogi vonatkozásban egyaránt mesterművet alkotott.⁵ A természetjogban gyökerező elveket, így az emberek közötti egyenlőséget, az élethez való jogot, a szabadsághoz való jogot, az új kormány létrehozásához való jogot, továbbá az olyan kormány ellen való felkeléshez való jogot, amely nem tartja tiszteletben az alapvető jogokat – a preambulum szövege a *self-evident truth*, azaz a nyilvánvaló igazság kifejezést használja – tartalmazó Függetlenségi Nyilatkozat szerzői a természetjogot, a tételes joggal összevetve, „magasabbrendű jognak” (higher law) tekintik.

A függetlenségi háborút lezáró, az USA szuverenitását elismerő, az Anglia és az USA, továbbá az utóbbival 1778 óta szövetségi kapcsolatban lévő Franciaország és Anglia között 1783-ban Párizsban kötött békét követően sürgős feladat volt a szilárd alapokon nyugvó belső állami rend kiépítése. A tizenhárom korábbi gyarmat belső kormányzati rendszere nem csekély mértékben különbözött egymástól. Connecticut és Rhode Island autonómiával rendelkező gyarmatként a *colonial charter* értelmében maga választhatta meg kormányzóját és a kormányzó mellett működő tanácsot. Maryland és Pennsylvania gyarmatok az angol király adománybirtokai voltak. Ezért a kormányzót, továbbá a kormányzó mellett működő tanács tagjait és a közigazgatás főbb posztjai élén állókat a tulajdonosok választották.

A kilenc királyi gyarmaton az uralkodó nevezte ki a kormányzót és a legfontosabb állami intézmények élén álló személyeket. Közös vonása volt a gyarmatok állami-kormányzati rendszerének, hogy rendelkeztek a brit alsóházak (House of Commons) gyarmatonként eltérő vagyoni cenzus alapján választott törvényhozó szervével.

⁵ A Függetlenségi Nyilatkozatot megszövegező, a Kontinentális Kongresszus által kijelölt bizottságnak Jefferson mellett tagja volt még John Adams, Benjamin Franklin, Roger Sherman és Robert R. Livingston. Az előzményekhez tartozik, hogy Virginia állam nevében Richard Henry Lee 1776. június 7-én három határozati javaslatot terjesztett a Kontinentális Kongresszus elé. Az első leszögezte, hogy a szövetséges gyarmatok „szabad és független államokat” alkotnak. A függetlenség kinyilvánítását jelentő határozatot a kontinentális Kongresszus július 2-án fogadta el. E határozat alapján került sor a Függetlenségi Nyilatkozat megfogalmazását előkészíteni hivatott bizottság felállítására.

Az 1776. október 4-én elfogadott, az USA első alkotmányának tekintett *Konföderációs Cikkelyek (Articles of Confederation)* a tizenhárom független államot egy laza államszövetségben egyesítették. Ez a „league”-nek tekintett államszövetség is csak jóval később, az okmány éveken át húzódó ratifikálását követően, 1781-ben jött ténylegesen létre.

A Konföderációs Cikkelyek azonban nem biztosították egy olyan állam alkotmányos alapját, amely a gazdaság területén, a pénzügyek vonatkozásában, valamint a külügyek terepén eredményesen tudott volna működni, és amely biztosítani tudta volna a törvénykezés, a jogszolgáltatás (bíráskodás) egységét. A Konföderációs Cikkelyek alapján lényegében kormánynak tekintett Kongresszus ténylegesen nem hozhatott törvényeket. A Kongresszus csupán ajánlásokat szavazott meg, és nem volt módja az elfogadott határozatok végrehajtására. A Konföderációs Cikkelyek legcsekélyebb mértékű módosításaira, változtatásaira, kizárólag valamennyi állam beleegyezésével volt mód. Egyre égetőbb feladattá vált egy új, a „League of States”-t felváltó föderális állami struktúra alkotmányos alapjainak lefektetése.

3. 1787 májusában összeült végül Philadelphiában az Alkotmányozó Gyűlés (Constitutional Convention), amelynek munkájában Rhode Island küldöttei kivételével valamennyi tagállam delegáltjai, szám szerint 55-en, vettek részt. A Philadelphiai Gyűlés elnöke George Washington volt. Bár a Kongresszustól kapott felhatalmazás értelmében megbízásuk csupán a Konföderációs Cikkelyek átdolgozására terjedt ki, a küldöttek négy hónapon át tartó igen intenzív munkával megfogalmazták az új alkotmányt.

Az élethez, a szabadsághoz és a boldogság kereséséhez (pursuit of happiness)⁶ fűződő jogot a természetjog alapján⁷ alapvető emberi jogként deklaráló, a kolóniáknak a brit uralkodótól elszenvedett sérelmeit felsoroló és az USA Angliától elszakadását kinyilvánító Függetlenségi Nyilatkozathoz hasonlóan az alkotmány nem egy ember, hanem – James Madison megfogalmazása szerint – „számos fej és kéz műve”.⁸ Az alapító atyák (Founding Fathers) között voltak természetesen olyanok, így George Washington, Alexander Hamilton, Benjamin Franklin és különösen James Madison, akik döntő szerepet játszottak az alkotmány szerkesztésében és szövegezésében.

⁶ A *pursuit of happiness* szoros kapcsolatban áll a tulajdonfelfogással. E kapcsolat alakulását az amerikai gondolkodóknál elemzi William B. Scott (Scott, 1977).

⁷ A természetjog jelentőségére nézve az amerikai forradalomban lásd Hölzle, 1931, 452. skk. és Grimm, 1970, 120–151.

⁸ „You give me credit to which I have no claim in calling me »the writer of the Constitution of the U. S.« This was not, like the fabled Goddess of Wisdom, the offspring of a single brain. It ought to be regarded as the work of many heads & many hands.” Madison 1834. március 10-én keltezett, William Cogswellnek írt levelében fogalmaz így (Madison, 1910, 9/533.).

Az alapító atyák jól ismerték az antik és az újkori Európa politikai gondolkodóinak, állambölcseleőinek, így Platónnak, Arisztotelésznek, Cicerónak, Sallustiusnak, Tacitusnak, Plutarkhosznak, Edward Coke-nak, James Harringtonnak, Algernon Sidney-nek, John Miltonnak, John Locke-nak, Johannes Althusiusnak, Hugo Grotiusnak, Samuel Pufendorfnek, Christian Wolffnak, William Blackstone-nak, Jean Jacques Burlamaqui-nak, Emer de Vattelnek és különösen Montesquieu-nek munkáit.

Lényeges szerepet játszottak az alkotmány előkészítésében az amerikai forradalom szellemi előkészítői is. Benjamin Franklin még 1754-ben javasolta, hogy a gyarmatok rendelkezzenek képvisellel a brit parlamentben. James Wilson, a *Considerations on the Nature and Extent of the Legislative Authority of the British Parliament* (1774) című munka szerzője viszont már tagadja azt, hogy a Londoni Parlament a gyarmatokon akárcsak a legcsekélyebb hatalommal is rendelkezhetnék. A *no taxation without representation* elv megfogalmazásával elutasítja annak lehetőségét, hogy a brit Parlament a gyarmatokra vonatkozó törvényeket hozzon. Wilson ugyanakkor nem vonja kétségbe azt, hogy közjogi kapcsolat áll fenn a brit monarchia és a gyarmatok között. Alexander Hamilton, az *A Full Vindication of the Measures of Congress* (1774) és a *The Farmer Refuted* (1775) szerzője Wilson nézeteit osztja, azaz a Parlament törvényhozási jogát tagadva a király iránti abszolút lojalitás híve.

Kiemelkedő szerepet tölt be az alkotmány előkészítésében és jogi – tegyük hozzá, természetjogi – megalapozásában John Adams, az USA első alelnöke és második elnöke, kinek az alkotmányozás hosszú folyamatában ténylegesen betöltött súlya még a 21. század irodalmában sem kap megfelelő figyelmet.

Adams *Novanglus or a History of the Dispute with America from its Origin, in 1754, to the Present Time* címmel 1775-ben publikált cikkeiben nem vitatja a Parlament törvényhozási jogát a gyarmatok vonatkozásában a kereskedelem területén. Minden egyéb területen viszont, vonatkozik ez különösen a pénzügyekre, a gyarmatok törvényhozó testületei az illetékesek. John Adams az 1776-ban publikált *Thoughts on Government*ben még a brit *balanced government* ideájának híve. Csak később váltja fel nála a rendiség gondolatán alapuló *balancing of estates* gondolatát az érdekek egyensúlyát alapul vevő *balancing of interests (rich vs. poor)* elmélete.

Adams a szerzője Massachusetts független *Commonwealth* első alkotmánya első tervezetének, amely nagy hatással volt a többi gyarmat alkotmányára. A természetjog elkötelezett hívének számító politikus és teoretikus kiemelkedő szerepet tulajdonít az *A Government of Laws and Not of Men* tételének.

4. Az alkotmány szövegének megfogalmazása annak ellenére nem volt könnyű feladat, hogy az alapító atyák építhettek a fenti gondolkodók műveire, és rendelkezésükre álltak az egyes tagállamok már elfogadott, hatályban lévő alkotmányai is.

Az 1789. március 4-én hatályba lépett alkotmány megalkotóinak nézetei számos vonatkozásban különböztek egymástól. Alexander Hamilton s követői olyan alkotmányos rend kiépítését tartották célszerűnek, melyben az életfogytig kinevezés révén egyfajta „politikai arisztokrácia” kerül kivételezett helyzetbe az állam irányításában. New Jersey küldötte, William Paterson meglegedett volna a Konföderációs Cikkelyek bizonyos mértékű módosításával. James Madison, Edmund Randolph, továbbá Virginia állam küldöttei erős föderális rendszer kiépítése mellett voltak, amely uralkodó szerepet játszik az államok s polgárok vonatkozásában.

Az Unió alaptörvénye, mely Madison szerint az „emberi természetről szóló valamennyi kommentár közül a legkiemelkedőbb”, bizonyos fajta kompromisszum eredménye. Nem volt ellentét a küldöttek között a kérdésben, hogy az alaptörvénynek rögzítenie kell a korlátozott hatalom (*imperium limitatum*) Arisztotelész óta ismert elvére épülő népszuverenitást, s biztosítania kell a hatalmi ágak elválasztásának és egyensúlyának alapjait. A hatalmi ágak közti egyensúly (*checks & balances*) biztosítása elméletének nézetünk szerint ma is jól felhasználható kifejtése Adams érdeme, ki az *A Defense of the Constitutions of Government of the USA* című háromkötetes, Londonban kiadott művében (1787–1788) fejtette ki gondolatait, Turgot még 1778-ban megfogalmazott kritikájára reflektálva.

5. Az Unió alaptörvénye első megfogalmazásában még nem tartalmazza az alapvető szabadságjogokat. Ez joggal tűnik meglepőnek, mivel azokat az 1776. június 12-én elfogadott virginiai *Bill of Rights* a „kormányzat alapjának és megalapozójának” (*basis & foundation of government*) nevezte. A többek közt vallás- és szólásszabadságot, az esküdtszéki tárgyaláshoz való jogot, a fegyverviseléshez való jogot, a bűnvádi eljárást szabályozó *Bill of Rights* kérdése fontos szerepet játszott az egyes államoknak az unió alaptörvényét elfogadó ratifikációs vitáiban. A ratifikáció korántsem bizonyult egyszerűnek. 1787 októbere és 1788 augusztusa között három New York-i lapban Hamilton, Madison és John Jay tollából *Publius* aláírással esszék jelentek meg, melyek publikálásának célja az alkotmány ratifikálási folyamatának megkönnyítése, illetve elősegítése volt. Ezen esszék 1788-ban két kötetben összegyűjtve *The Federalist* címmel jelentek meg.

New York, Virginia és Massachusetts államok az Unió alaptörvénye elfogadásának, ratifikálásának feltételül az alapvető szabadságjogoknak – *birthrights*, vagy William Blackstone megfogalmazása szerint *principal absolute rights* – az alkotmány szövegébe felvételét szabták. Az első tíz alkotmánymódosításról (kiegészítésről) 1789-ben határoztak, amelyek végül 1791-ben léptek hatályba, az alkotmány szövegével gyakorlatilag egységet képezve. Madison volt a *Bill of Rights* elfogadásának legelkötelezettebb szorgalmazója, aki azonban Jefferson támogatására is számított. A Képviselőházban 1789. június 8-án elmondott be-

szédében hangsúlyozta, hogy az alkotmány ratifikálása ellenére a küldöttek nagy része ragaszkodik a *great rights of mankind*nek az alkotmány szövegébe történő felvételéhez.

Több küldött, köztük George Mason, az erős központi hatalom kialakulásától tartva azt javasolta, hogy az alkotmány szövege tartalmazza a *Bill of Rights*ot. E javaslatot azonban elvetették. Connecticut állam küldötte, Roger Sherman a *Bill of Rights*nak az alkotmány szövegébe felvételét ellenzők véleményét képviselve azzal érvelt, hogy az egyes államokban elfogadott *Bill of Rights (State Declarations of Rights)*, melyeket az Unió alaptörvénye is fenntartott hatályukban, megfelelő garanciát nyújtanak. Végül is James Madison nézete győzött. Mivel ez volt az első eset, hogy az Unió alaptörvényének szövegét kiegészítették, a kérdés az volt, hogy erre milyen formában kerüljön sor. Madison kilenc kiegészítést javasolt azzal, hogy azok szövege az alkotmány szövegébe kerüljön beépítésre.

A Madison javasolta kilenc kiegészítést a Képviselőház tizenhétre növelte, melyeket a Szenátus tizenkét kiegészítésben foglalt össze. 1789. október 2-án végül tízet ratifikáltak. 1791. december 15-én váltak a ratifikált kiegészítések az alkotmány részévé, melyeket összefoglalóan *Bill of Rights*nak neveztek. Massachusetts, Connecticut és Georgia államok törvényhozása csak 1940-ben ratifikálta a *Bill of Rights*ot.

A ratifikálás révén a *Bill of Rights* normatív erejűvé vált, mégpedig úgy, hogy részét képezte az Unió „szupertörvényének”, az alkotmánynak. A *Bill of Rights* alkotmány szintjére emelése jelenti az alapvető eltérést a francia *Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen*hez képest. Az *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata* a jogokat talán szebben, elegánsabb módon fogalmazza meg, mint az amerikai *Bill of Rights*, de azok a nyilatkozatban inkább csak absztrakt tisztaságú politikai maximák, semmint mindenkire nézve kötelező, a tételes jog részeivé vált normák. A *Bill of Rights*ban rögzített szabadságjogok az államhatalom által szankcionált, további konkretizálást nem – tegyük hozzá, hogy értelmezést azonban igen – igénylő normákká váltak. Earl Warren főbíró joggal nyilatkozott úgy, hogy a *Bill of Rights*nak „valamennyi alkotmány szívévé” kéne válnia.

A *Bill of Rights* politikai jelentőségét, súlyát jól illusztrálja az, hogy a föderalista többséggel rendelkező Kongresszus által 1798-ban elfogadott *Sedition Act* elleni küzdelemben a szólásszabadságot garantáló I. kiegészítésre hivatkozás jelentette a döntő fegyvert. A kormányzatot bíráló nyomdászok, így a philadelphiai nyomdász és kiadó, William Duane elhallgattatásának eszközéül szolgáló *Sedition Act* ellen a felháborodott polgárok a Kongresszusnál a szólásszabadságot garantáló I. kiegészítésre hivatkoztak. A *Supreme Court* részéről nem került sor e törvény alkotmányellenességének felülvizsgálatára. Az 1800-ban tartott, a központi hatalmat minden eszközzel növelni akaró föderalista párt választási vereségét követően sikerült e törvényt hatálytalanítani. A *Bill of Rights*ban szereplő alapvető szabadságjogok értelmezése az elmúlt kétszáz évben gyakran képezte

vita tárgyát. A Legfelső Bíróság szerepe a *Bill of Rights* értelmezésében csak lassan alakult ki. A *Supreme Court* első, *Bill of Rights*-szal kapcsolatos döntése 1833-ból származik.

6. Az Unió alaptörvénye a preambulumban a népet nevezi az alkotmány alkotójának. Az I. cikk értelmében a törvényhozó hatalom letéteményese a Kongresszus, amely a Képviselőházból és a Szenátusból áll. A Képviselőház tagjait kétévenként a nép választja. A Szenátus tagjait – valamennyi államból kettőt –, akiket eredetileg az egyes államok törvényhozása választott, az 1913-ban elfogadott XVII. kiegészítés (módosítás) értelmében az adott állam lakossága hat évre választja. A Szenátus az USA föderális szerve, mely a szövetségi állam külügyeinek területén s a belpolitikában igen fontos szerepet játszó intézmény. Kiemelendő, hogy a Szenátus semmiféle rokon vonást nem mutat az angol *House of Lords*-szal.

A szövetségi állam vertikálisan tagolt struktúrája a hatalmi ágak elválasztása, elkülönítése szempontjából szervesen kapcsolódik a horizontális hatalommegosztáshoz. Ezáltal a főképpen Locke-ra (*balancing the power of government by placing several parts of it in different hands*) és Montesquieu-re visszanyúló, a hatalmi ágak megosztására vonatkozó elv valóban szerves része az USA államrendszerének. Gyakran nem kap kellő figyelmet a tény, hogy a *separation of powers* alkotmányban lefektetett elve nem az államhatalom három, egymástól független ágának létrehozását jelentette.

A hatalmi ágak egymástól elválasztásának biztosítékát jelentő elv ténylegesen azt jelenti, hogy három elkülönített, egymással egyenrangú, a hatalom gyakorlásában szerephez jutó intézményt hoztak létre. Ennek célja, hogy gátat vessenek az önkényuralom kialakulásának. Amint Madison a *The Federalist* 47. esszéjében oly szemléletesen írja: „A hatalomnak ugyanazon kézben való egyesítése, legyen az bár egy, több vagy számos kéz [...] csakis magát az önkényuralmat jelentheti.” A Legfelső Bíróság több, a Kongresszus által hozott törvényt érvénytelenített, a hatalmi ágak elválasztásának elvére hivatkozva.⁹ A hatalmi ágak elválasztása századunk első évtizedeiben is ugyanazon funkciót tölti be, mint alkotmányban rögzítésének idején.

Az Unió alaptörvényében rögzített „fékek és egyensúlyok” (*checks and balances*) révén biztosított a kiegyensúlyozott hatalomgyakorlás. A *coordinated powers* később kifejlesztett technikája ellenére azonban felmerül a kérdés, hogy a 21. század második évtizedében az USA hagyományos állami szervezete, melyben a Kongresszus és az elnöki hatalom közti konfliktus nem ritka jelenség, megfelelő alapul szolgál-e egy világhatalom irányítására (Sunstein, 1995, 1. skk.).

⁹ A *Marbury vs. Madison* ügyben hozott döntés jelentős lépés volt a *Supreme Court*, illetve a bírói hatalmi ágazat egyenlő súlyt képviselő hatalmi ágként való elismerésében. John Marshall szerepére vonatkozóan lásd Friedman, 1988, 117.

Kétségtelen, hogy az elnök lényegesen szélesebb hatáskörrel rendelkezik, mint az alkotmány szövege alapján feltételezhető volna. Ugyanakkor nem állíthatjuk, hogy az elnöki hatalom kiterjesztésére az elmúlt két évszázad során törvénytelen módon, az alkotmány megsértésével került volna sor.

7. Az alapító atyák az alkotmány kidolgozása során világosan látták a Kongresszus szerepét és hatáskörét. De nem rendelkeztek világos képpel a végrehajtó hatalomról, amit az is mutat, hogy jelentős nézetkülönbségek mutatkoztak e hatalom terjedelmét illetően. Csak a tanácskozások végső szakaszában sikerült abban a kérdésben egyetértésre jutni, hogy egy monisztikus végrehajtó hatalom elvei legyenek az Unió alaptörvényében lefektetve. A monisztikus felfogást tükrözi az alkotmány II. cikkének 1. szakasza, melynek értelmében a végrehajtó hatalom az USA elnökét illeti meg.

Az elnök hatáskörét az alkotmány viszonylag szűkszavúan határozza meg. Az elnök hatásköre kiterjed a külpolitika irányítására. Thomas Jefferson szerint: „The transaction of business with foreign nations is executive altogether.” Vonatkozik ez kiváltképpen a nemzetközi szerződések kötésére, részben a Szenátus jóváhagyását feltételezve. Az elnök hatásköre kiterjed továbbá a törvények lelkiismeretes végrehajtására, a szövetségi tisztségviselők és a szövetségi bíróságok bírúinak kinevezésére, továbbá a kegyelmi jog gyakorlására. Az elnök a hadsereg főparancsnoka. Vétójoggal rendelkezik a Kongresszus által elfogadott törvények tekintetében, bár a vétójogot a Kongresszus kétharmados többséggel hatálytalaníthatja. Az alkotmányon kívül más törvények is felruházhatják az elnököt bizonyos jogokkal.

Az Alapító Atyáknak a felvilágosodás eszméit követve nem állt szándékában erős végrehajtó hatalom létrehozása. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az alkotmányfejlődés iránya idővel eltért az eredeti szándéktól. Az alkotmány nem egy tekintetben töredékes és nem egészen egyértelmű szövegének értelmezése már viszonylag korán az elnök úgynevezett „inherens jogositványainak” elfogadásához vezetett.

8. Az amerikai alkotmány kétségtelenül legeredetibb és európai, sőt, ma már világviszonylatban is legnagyobb hatású alkotóeleme a harmadik hatalmi ágat jelentő bírói hatalom (judicial power), melyet az 1789-ben elfogadott Bírósági Törvény (Judiciary Act) a szövetségi bíróságok, különösen a Legfelső Bíróság javára jelentősen kiszélesített.

A gondolat, hogy legyen mód valamilyen formában az alkotmány (alaptörvény) szövegében szereplő szabályok tényleges alkalmazásának jogi garantálására, illetve azok végrehajtásának ellenőrzésére, már jóval korábban felmerült. Pennsylvania állam 1776-ban elfogadott alkotmánya rendelkezik a *Council of Censors* létesítéséről. Feladata az államhatalom képviselői „alkotmányos viselkedésének”

ellenőrzése, figyelemmel kísérése. A széles körű elnöki hatalom mellett a Legfelső Bíróság (Supreme Court) kiemelkedő szerepe az USA alkotmányának és alkotmányos rendszerének legsajátosabb vonása.

A Legfelső Bíróság egymást „testvérnek” (brethren) szólító tagjai életkori korlátozás nélkül töltik be hivatásukat, egészen kivételes társadalmi presztízst élvezve. William Howard Taft, aki korábban az USA elnöke volt, nyolc évvel elnöki mandátuma lejártát követően (1921–1930) a Legfelső Bíróság elnöke lett¹⁰, ami jól szemlélteti a *Supreme Court* kivételes súlyát. A Legfelső Bíróság fontos ítéleteinek meghozatalával jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy az USA alkotmánya ne merevedhessék meg. Konzervatív és progresszív vonásokat egyaránt mutató ítélkezési gyakorlata, döntéshozatala révén a *Supreme Court* komoly szerepet töltött be a szabadságon és egyenlőségen nyugvó jóléti állam (welfare state) létrehozásában. A Legfelső Bíróság nemegyszer került konfliktusba a Kongresszussal és az elnökkel. Emlékezetes a *Supreme Court* és Franklin Delano Rooseveltnél konfliktusa, a *New Deal* éveiben.

Az ellentét oda vezetett, hogy az elnök növelni kívánta az 1937. február 5-én nyilvánosságra hozott *Court Packing Plan* keretében a Legfelső Bíróság tagjainak számát, hogy elháruljon az akadály a *New Deal* programjának megvalósítása útjából. De a *Supreme Court* tagjai száma növelésének gondolata megbukott a közvélemény ellenállásán, amely nem kívánt változtatni a rendkívüli tekintélynek örvendő intézmény struktúráján. A Kongresszus is ellenezte a *judicial branch* politikai súlyának ezzel elkerülhetetlenül együtt járó növekedését, amihez a tervezett reform kétségtelenül vezetett volna.¹¹

9. Az alapító atyáknak nem volt szándékukban a bírói hatalomnak (judicial branch of power) azon szerepet biztosítani, melyet idővel az alkotmányfejlődés és a politikai helyzet változása során kapott. Az Unió alaptörvénye III. cikkének 2. szakasza alapján a bíróságokat pusztán „ügyek és jogviták” (cases and controversies) törvények mércéje alapján való felülvizsgálata, nem pedig az absztrakt normakontroll illeti meg. A VI. cikk 2. bekezdésének értelmében az alkotmány az ország legfőbb törvénye (supreme law of the land).

¹⁰ William Howard Taft, aki 1909–1913 közt volt az USA elnöke, fiatalon, huszonkilenc éves korában lett Ohio állam Legfelső Bíróságának bírója. Bírója volt az egyik legtekintélyesebb szövetségi bíróságnak (*US District Court for the 6th Circuit*) is, továbbá professzora a Cincinnati Law Schoolnak (Cushman, 1993, 342. skk.).

¹¹ Jeremy Bentham, aki az 1789-ben publikált, híres *Introduction to the Principles of Morals and Legislation* című művében az USA-t a földkerekség egyik legvilágosodottabb, ha ugyan nem a legfelvilágosodottabb nemzetének tekinti, a Szenátust a Lordok Háza gyenge utánzásának tartja (Hart, 1982, 73.). Bentham azért is kritizálja az USA-t, mert – hasonlóan Angliához – nem törekszik jogrendszerre kodifikálására (Hart, 1982, 65. skk.). Az USA jogrendszerének kodifikálására nézve lásd Földi–Hamza, 2020, 124–126. és Hamza, 2009, 416–621.

E klauzula biztosít kiemelkedő szerepet a Legfelső Bíróságnak az USA alkotmányos rendszerében. Nyilvánvaló, hogy egy alkotmány csakis az esetben válhat egy ország alaptörvényévé (fundamental law), ha az államhatalom törvényhozó és végrehajtó ágainak alkotmánnyal ellentétes normái, valamint rendelkezései nem hatályosulhatnak. Hamilton a *The Federalist* híres 78. esszéjében fogalmazta meg az elveket, melyeknek értelmében a bíróságoknak az alkotmány szellemének „örzöivé” kell válniuk. Ezekből következik az, hogy a bíróságoknak hatáskörrel kell rendelkezniük az alkotmánnyal ellentétes törvények érvénytelenítésére.

A törvények alkotmányosság szerinti felülvizsgálatának gondolata Edward Coke-tól származik, aki azt a 17. század elején fogalmazta meg Angliában.¹² A fentebb már említett *Marbury vs. Madison* ítéletben a Legfelső Bíróság élen harmincnégy éven át, 1801 és 1835 között álló John Marshall főbíró a törvények alkotmányosság szerinti felülvizsgálatát s azok megsemmisítésének lehetőségét alkotmányellenességük esetében a következőképp indokolta. Az alkotmány mint a legmagasabb szintű, a nép akaratában gyökerező törvény, az államhatalmat, a végrehajtó hatalmat csak meghatározott keretek közt engedi érvényesülni. Konfliktus esetén az alkotmánnyal ellentétes norma vagy rendelkezés jognak nem tekinthető, így azokat a bíróságok, a jog értelmezői s védelmezői, nem alkalmazhatják.¹³

Az USA-ban a *judicial review* letéteményese nem kizárólag a *Supreme Court*.¹⁴ Az egyes tagállamok legfelső bíróságának is joga van az adott állam törvényhozá-

¹² Edward Coke (1552–1634), aki 1606–1613 közt Chief Justice of the Common Pleas volt, majd 1613-ban a King’s Bench főbírája lett, 1610-ben a Dr. Bonham’s Case kapcsán fogalmazta meg azt, hogy a Common Law felette áll a Parlament által hozott törvényeknek. Ha az Act of Parliament ellentétben állna a „common right & reason”-nel, semmisnek tekintendő („And it appears in our books, that in many cases, the common law will control Acts of Parliament, and sometimes adjudge them to the utterly void: for when an Act of Parliament is against common right and reason, or repugnant, or impossible to be performed, the common law will control it and adjudge such act to be void...”). Az érvénytelenné nyilvánítás alapját a common right and reason megtestesítő Common Law megsértése, nem pedig a Parlament által elfogadott törvény sokszor nem könnyen megállapítható alkotmányellenessége jelenti (Plucknett, 1926, 30. skk.). A Dr. Bonham’s Case szolgált 1765-ben a Bélyegtörvény (Stamp Act) kapcsán a londoni Parlament törvényeit alkotmányellenesnek tekintő doktrína alapjául (Corwin, 1928–1929, 398. és Corwin, 1950, 4. skk.). Edward Coke pályájára nézve lásd Thorne, 1985, 223–238. A Dr. Bonham’s case-szel kapcsolatosan lásd még Thorne, 1985, 269–278.

¹³ A *Marbury vs. Madison* ügyben hozott döntés idején a Philadelphiai Gyűlés ötvenöt küldötté közül még harminckilencen voltak életben. A döntés ellen egyedül Dél-Karolina állam delegáltja, Charles Pinckney tiltakozott (Warren, 1937, 127.).

¹⁴ A *Supreme Court* által gyakorolt *judicial review* és a politika kapcsolatát elemzi átfogóan Jesse H. Choper. Utal arra, hogy a *judicial review* nem egyszer kerül összeütközésbe a többségi elvvel (principle of majority) (Choper, 1980). A *Supreme Court* tagjainak jelölése az USA elnöke részéről nagyon gyakran politikailag (is) motivált. Például Joseph Story jelölésének politikai hátterére nézve lásd Dowd, 1965, 265. skk.

sa által elfogadott normák alkotmányosság szerinti felülvizsgálatára. Az alkotmányosság szerinti felülvizsgálat mércéjéül az Unió alaptörvénye mellett az egyes államok alkotmányai is szolgálnak. A tagállamok legfelső bíróságai megsemmisíthetik a normákat, rendelkezéseket, melyek ellentétesek az adott állam alkotmányával. Ezen összefüggésben utalunk arra, hogy az egyes államok alkotmányai távolról sem annyira stabilak, mint az unió alaptörvénye. Louisiana államnak például tizenegy, Georgiának tíz, Dél-Karolinának hét alkotmánya volt. Az ötven állam közül csupán tizennyolc törvényhozása nem fogadott el egynél több alkotmányt. Massachusetts állam 1780-ban elfogadott alaptörvénye a legrégebbi alkotmány. Módosítására, kiegészítésére ugyanakkor nagyon gyakran, eddig 116 alkalommal került sor.

10. Az egyes államok alkotmányai alapvetően ugyanazon kérdéseket szabályozzák, mint az Unió alaptörvénye. Először az állam kormányzati struktúrájáról rendelkeznek, majd azt követően az alapvető szabadságjogokat szabályozzák. Az államok alkotmányainak rendszerén belül a 3. részt a szabályozás tárgyát tekintve igencsak változatos, úgynevezett „szupertörvényhozás” alkotja. A szupertörvényhozás esetében olyan rendelkezéseknek az alkotmány szövegébe felvételéről van szó, melyek különben hagyományos, tehát nem alkotmányszintű törvényhozás tárgyát képeznek. Az alkotmány szövegébe felvételüknek gazdasági vagy politikai indítékai vannak.

Kétségtelen, hogy az Unió alaptörvénye is tartalmaz a szupertörvényhozással közös jegyeket viselő rendelkezéseket. Ilyen például az I. cikk 9. szakaszának a különböző adók s illetékek kivetésével kapcsolatos rendelkezése. Szupertörvényhozásnak tekinthető egyes amerikai alkotmányjogászok nézete szerint az alkoholtilalomról rendelkező, ma már hatályon kívül helyezett XVIII. kiegészítés is. Az egy bizonyos korszak sajátos gazdasági, politikai helyzete által motivált részletszabályozás jellegű szupertörvényhozás gyakran vezet az egyes államok alkotmányának módosításához vagy éppen új alkotmány elfogadásához.

Az USA alkotmányos rendszerének egyik pillérét jelentő *judicial review* vonatkozásában fontos szerepet töltöttek-töltenek be az egyes államok legfelső bíróságai. Az 1871 és 1900 közötti időszakban a tagállamok *Supreme Court*-jai sokszor aktívabbak és invenciózusabbak voltak, mint a szövetségi Legfelső Bíróság. Az 1868-ban elfogadott XIV. alkotmánymódosítás alapján nyugvó *due process* elv, amelynek értelmében az államok nem hozhatnak vagy alkalmazhatnak olyan törvényeket, amelyek korlátozzák az USA állampolgárait megillető előjogokat vagy mentesítéseket, és egyetlen állam sem foszthat meg valakit szabadságától vagy tulajdonától megfelelő törvényes eljárás nélkül, széles körű kiterjesztő értelmezésen nyugvó alkalmazása elsősorban az államok bíróságainak érdeme. Ugyanez vonatkozik az ugyancsak a XIV. módosításra épülő szerződési szabadság doktrínájának bírói alkalmazására. A *judicial review* a 20. században az egyes államok

bíróságainak gyakorlatában talán még nagyobb szerephez jutott, mint a 19. század utolsó harmadában. Jól szemlélteti e tendenciát az, hogy például New York államban a bíróságok 1906 és 1938 között 451, az állam törvényhozása által elfogadott jogszabályt tekintettek alkotmányosnak és 136-ot alkotmányellenesnek (Smith, 1952, 223.).

11. Az USA-ban a *judicial power* s a másik két hatalmi ág közt időnként jelentkező konfliktus nem jelenti azt, hogy tendenciaszerűen ne volna összhang a hatalmi ágak között. Hangsúlyoznunk kell, hogy a *Supreme Court* olyan jeles bírái, mint Oliver Wendell Holmes, Charles Evans Hughes, Harlan Fiske Stone, Benjamin N. Cardozo, Louis Dembitz Brandeis és Felix Frankfurter ideológiai beállítottságuktól függetlenül éppen azért voltak kiemelkedőek, mert jó érzékük volt a politikai események iránt.¹⁵ Az ő esetükben nem túlzás egyfajta *judicial statesmanship*ről beszélni. A *judicial law-making* ilyen értelemben nem ellentétes a Kongresszus és az egyes államok törvényhozása által elfogadott normákban több áttételen keresztül kifejezésre jutó politikai akarattal.

Ezen összefüggésben a Legfelső Bíróság *Chief Justice*-a, Charles Evans Hughes híres mondása – mely szerint a „*Supreme Courtra* nézve az alkotmány az irányadó, de az alkotmány az, amit mi, a bírák állapítunk meg” (“We are under a Constitution, but the Constitution is what the judges say it is”)¹⁶ – nem az egyes hatalmi ágak közti ellentétre, hanem éppen ellenkezőleg, az azok közt tendenciaszerűen mutatkozó egységre utal. John Marshall főbíró szerint az „alkotmányt a későbbi korok számára alkotják, és úgy tervezik, hogy megközelítőleg azt a halhatatlanságot érje el, amelyet az ember által alkotott intézmények érhetnek el”.¹⁷

12. Az USA alkotmánya, melynek megfogalmazása során az alapító atyák a klasszikus antikvitás és a modern Európa kiemelkedő állambölcseleínek műveire egyaránt támaszkodtak, a *társadalmi konszenzust* tekinti a politikai legitimitáció alapjának. Ez, a már Jefferson és Hamilton által megfogalmazott elv az alapköve az USA alkotmányos rendjének, amely világtörténelmi viszonylatban is egyedülálló stabilitást biztosított és biztosít jelenleg is az államnak.

¹⁵ Jefferson B. Fordham 1957-ben New Yorkban tartott előadásában utal arra, hogy az alkotmány időállóságának egyik legfontosabb elemét a bíróságok *authoritative interpretation*je biztosítja (Fordham, 1970, 603.).

¹⁶ Hughes sokat idézett mondása 1907. május 3-án hangzott el a New York államban lévő Elmira-ban tartott beszédében (Hughes, 1908, 139. sk.).

¹⁷ „A constitution is framed for ages to come and is designed to approach immortality as nearly as human institutions can approach it.” John Marshall a sokat vitatott *Cohens vs. Virginia* döntésben fogalmazott így 1821-ben (*Cohen vs. Virginia* 19 U.S. 264, 387.). (Vö. Brennan, 1992, 109. skk.)

Louis Dembitz Brandeisnek, aki nem sokkal később a *Supreme Court* egyik liberálisnak tekintett bírója lett, 1915-ben mondott szavai nézetünk szerint ma is érvényesek.¹⁸

13. Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának elemzését legtöbbször a filozófiai oldalról történő megközelítés jellemzi. A kutatásokban gyakran háttérbe szorul a történeti és a jogi megközelítés. Sokszor hiányzik az alkotmány az etika oldaláról történő vizsgálata is. Az alkotmány több síkon történő elemzése alapján tudunk objektív képet alkotni az USA alkotmányos rendszerének kialakulásáról, fejlődéséről és mai helyzetéről. Vonatkozik ez különösen az államhatalmi ágak elválasztásának kérdésére.

Az USA alkotmányában az állam deklaráltan, a népszuverenitás eszméjére alapozva a „nép ügyével” azonosul. A nép és az állam közötti kapcsolat az alkotmány szintjén szorossá, sőt egymástól elválaszthatatlanná válik, melyet az államnak törvényhozás útján minden eszközzel erősítenie kell. Erre kifejezetten utal az Amerikai Egyesült Államok alkotmányának kidolgozásában részt vállaló John Adams. Az USA alkotmánya számos olyan elemet tartalmaz, amely Platón és Arisztotelész alapján már ismert volt. A leglényegesebb különbség Platón és Arisztotelész állambölcselete és az Amerikai Egyesült Államok alkotmánya között az, hogy az USA alkotmánya valamennyi ember, polgár alapvető egyenlőségét feltételezi.

Az USA alkotmányában, pontosabban az arra épülő, évtizedekkel később kialakult, ma már stabilnak tekinthető alkotmányos rendjében kifejezésre jutó egyenlőségelmélet legfontosabb eleme az, hogy valamennyi ember, etnikumától és társadalmi helyzetétől függetlenül ugyanazt a jogállást élvezzi. Az USA alkotmánya szoros kapcsolatban áll a valósággal, azt nem az elvont fogalmakban való gondolkodás jellemzi. Az állam működéséhez valamennyi társadalmi réteg, csoport közötti harmóniára van szükség. A közmegegyezés, a *concordia* követelménye az idea és a társadalmi valóság integrálásának gondolatát tükrözi. Az állam ezáltal válik „mindenki ügyévé”, Marcus Tullius Cicerót követve *res populivá*. Fontos utalni arra, hogy a polgárok egyetértése, a *consensus omnium* biztosítja az alkotmány módosításának lehetőségét is.

¹⁸ „I see no need to amend our Constitution. It has not lost its capacity for expansion to meet new conditions unless interpreted by rigid minds which have no such capacity. Instead of amending the Constitution, I would amend men’s economic and social ideas. Law has always been a narrowing, conservatizing profession. What we must do in America is not to attack our judges, but to educate them.” (Corwin, 1948, 175.) Edward S. Corwin (1878–1963), kinek műveire e tanulmány elkészítése során gyakran hivatkozunk, nem volt jogász. Munkái ellenére komoly hatással voltak az amerikai alkotmány értelmezésére. Harminckét éven át egyedül Corwin nem volt jogász a tíz szerző között, akiket a Legfelső Bíróság leggyakrabban idézett (Corwin, 1976, ix.).

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányos rendszerének kidolgozásában ugyancsak részt vállaló Thomas Jefferson és James Madison között a legteljesebb egyetértés éppen az alkotmány flexibilitásának kérdésében volt. Az USA alkotmányában az állam a társadalomhoz szorosan kapcsolódik. Az alkotmányban kiemelt szerepet kap a tulajdon védelme. Az alkotmányozók osztották John Locke nézetét, aki a tulajdon, a *property* védelmét az állam egyik legfontosabb feladatának tekinti. Az alkotmány lényeges eleme továbbá a közösségi érdek jogi úton való védelme. A 18. század végén az amerikai alkotmányozók figyelemmel voltak az alkotmányozás több évszázados hagyományaira, attól függetlenül, hogy azokat kortársaik konzervatívnak vagy éppen progresszívnak tekintették. Kimutatható ez különösen a hagyományokhoz való ragaszkodásban és a végrehajtó hatalom részéről jelentkező zsarnokság feltétlen elvetésében.

Az Amerikai Egyesült Államok alkotmányában és értelmezésében, amely a 21. század alkotmányozása számára Európán kívül és Európában egyaránt példaértékű és követésre érdemes, kifejezésre jut a köztársaságpártiság, a szabadság gondolatának elfogadása, a magántulajdon sérthetetlenségének eszméje, valamint az arányos szociális és politikai egyenlőség tana. A gazdasági, politikai és erkölcsi elemeket egyaránt tartalmazó alkotmány hidat épít a társadalom és az állam között, elválasztva – s az elválasztásnak jogi garanciákat biztosítva – az államot a kormányzástól.

IRODALOM

- Brennan, W. J. (1992): The Ninth Amendment and Fundamental Rights. In: O'Reilly, J. (ed.): *Human Rights and Constitutional Law: Essays in Honour of Brian Walsh*. Dublin
- Choper, J. H. (1980): *Judicial Review and the National Political Process: A Functional Reconsideration of the Role of the Supreme Court*. Chicago: The Univ. of Chicago Press
- Corwin E. S. (1928–1929): The “Higher Law” Background of American Constitutional Law. *Harvard Law Review*, 42.
- Corwin, E. S. (1948): *Our Constitutional Revolution and How to Round it Out*. Pennsylvania Bar Association Quarterly, 19, April
- Corwin, E. S. (1950): The Natural Law and Constitutional Law. *Proceedings of the Natural Law Institute*, 3.
- Corwin, E. S. (1976): *Presidential Power and the Constitution: Essays by Edward S. Corwin*. Ed. with an Introduction by R. Loss. Ithaca–London: Cornell Univ. Press
- Cushman, C. (ed.) (1993): *The Supreme Court Justices: Washington DC*. Congressional Quarterly
- Dowd, M. D. (1965): Justice Joseph Story and the Politics of Appointment. *The American Journal of Legal History*, 9.
- Fordham, J. B. (1970): The Legal Profession and American Constitutionalism. In: *The Benjamin N. Cardozo Memorial Lectures*. Vol. 2. New York: Association of the Bar of the City of New York
- Földi A. – Hamza G. (2020): *A római jog története és intézményei*. 24. átdolg. és bőv. kiadás, Budapest Oktatási Hivatal, 124–126.
- Friedman, L. M. (1988): *State Constitutions in Historical Perspective*. ANNALS, AAPSS, 496, March

- Grimm, D. (1970): *Europäisches Naturrecht und Amerikanische Revolution: Die Verwandlung politischer Philosophie in politische Techne*. In: *Ius Commune* Bd. III. Frankfurt am Main, 120–151.
- Hamza G. (2009): *Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition*. ELTE Jogi Kari Tudomány 5. Budapest: Eötvös Universitätsverlag 416–621.
- Hart, H. L. A. (1982): *Essays on Bentham: Studies in Jurisprudence and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press
- Herlitz, N. (1969): *Elements of Nordic Public Law*. Stockholm: Norstedt
- Hölzle, E. (1931): Naturrecht, Staatsrecht und Historisches Recht im Zeitalter der englischen und amerikanischen Revolution. *Vierteljahresschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, 24.
- Hughes, Ch. E. (1908): *Addresses and Papers*. New York: HardPress Publishing
- Jellinek, G. (1922): *Allgemeine Staatslehre*. 4. durchg., Aufl. Neudruck der Ausgabe vom 1914. Berlin
- Madison, J. (1910): *The Writings of James Madison*. (ed. G. Hunt) Vol. 1–9. New York: G. P. Putnam's Sons, 9/533. <https://oll.libertyfund.org/title/madison-the-writings-vol-9-1819-1836>
- Plucknett, Th. F. T. (1926): Bonham's Case and Judicial Review. *Harvard Law Review (HLR)* 40.
- Scott, W. B. (1977): *In Pursuit of Happiness: American Conceptions of Property from the Seventeenth to the Twentieth Century*. Bloomington, Indiana
- Smith, F. A. (1952): *Judicial Review of Legislation in New York: 1906–1938*. New York: Columbia University Press
- Sunstein, C. R. (1995): An Eighteenth Century Presidency in a Twenty-First Century World. *Arkansas Law Review*, 48.
- Thorne, S. E. (1985): Dr. Bonham's Case. In: Thorne, S. E.: *Essays in English Legal History*. The London–Ronceverte: Hambledon Press, 269–278.
- Thorne, S. E. (1985): Sir Edward Coke, 1552–1952. In: Thorne, S. E.: *Essays in English Legal History*. London–Ronceverte: The Hambledon Press, 223–238.
- Warren, Ch. (1937): *Congress, the Constitution and the Supreme Court*. Boston: Little, Brown, and Company